

agradosa i molt entenedora en tant que ja recull els coneixements adquirits en els apartats anteriors. Amb singular perícia i sense complicar massa les qüestions, revisa temes tan complicats com la documentació legal pública o privada, o els fastos i els calendaris. La selecció d'*instrumentum inscriptum*, com no podia ser altrament, és ajustada i ensem exhaustiva.

Completen el llibre un apèndix alfabètic de les abreviatures, *litterae singulares*, i un elenc dels emperadors romans d'August a Teodosi amb indicació de llurs titulatures que pren com a base, amb bon criteri, el compost per D. Kienast. Un tercer apèndix recull el calendari julià, de gran utilitat no únicament per a estudis epigràfics.

Tanca el llibre una bibliografia de caràcter pràctic que dona una idea sumària, però

completa, del tractament actual d'aquests temes.

Augurem un gran èxit a un manual, sense pretensions i rigorós, fruit de la llarga experiència històrica i epigràfica del seu autor, que ha de donar resultats molt prometedors en l'estudi d'una matèria sovint objecte de tractaments massa especialitzats, que presuposen l'existència de coneixements que no sempre són la norma general en l'actualitat. Una aproximació com la que hem comentat resulta útil, agradable, però, sobretot, respon a les necessitats actuals en els estudis universitaris, encara que la seva lectura resulta també suggestiva i fresca per a un especialista.

Marc Mayer i Olivé

Élodie CAIRON, *Les épitaphes métriques hellénistiques du Péloponnèse à la Thessalie* (Hungarian Polis Studies [HPS] 18), Budapest, Debrecen, 2009, 327 pp., HU ISSN: 1417-1708

El nou volum de la col·lecció Polis, dirigida pel prof. G. Nemeth, ens presenta un corpus de 101 epitafis mètrics continguts a les inscripcions. La introducció delimita perfectament l'abast del llibre i els seus antecedents i en precisa perfectament els límits. S'hi fa també un estudi de caire més literari d'aquest tipus de poesia i dels seus tòpics, prestant atenció als esquemes mètrics i fins i tot a les alteracions dels versos. Amb gran honestetat detalla també les inscripcions perdudes, 22, i per tant no consultables, i aquelles l'accés a les quals no li ha estat permès, que arriben sorprenentment al número de 40.

La fixació de les procedències és un dels punts forts d'aquest *corpus*, que presenta una edició dels textos ben establerta i amb una completa bibliografia, dintre de la qual distingeix aquella que ha tingut accés directe al monument, i amb esment de les variants

de lectura. La tècnica d'incisió i les formes monumentals són també objecte d'atenció molt especial. Els comentaris són especialment valuosos i resulten, per llur estudi acurat dels aspectes literaris, molt poc freqüents en obres d'aquest tipus. No són deixats de banda tampoc ni els aspectes prosopogràfics ni els lingüístics.

Unes taules de concordança amb els repertoris en què han estat precedentment publicats els textos estudiats, i un índex de noms i un altre de molt útil de paraules notables tanquen aquest volum, que constitueix una aportació substancial al coneixement del seu tema i que ha de propiciar l'aproximació de filòlegs i estudiosos de la literatura a aquests textos poètics que, malgrat la simplicitat tòpica en alguns casos o llur migradesa, constitueixen un material indispensable per a apropar-se a la llengua poètica corrent i

potser fins i tot en alguns casos a la popular. Un llibre, doncs, que cal considerar amb una perspectiva més enllà dels estudis pròpiament epigràfics i que, pel coneixement de la literatura que mostra l'autora, ha de constituir

un element important de referència per a especialistes en altres camps del món antic.

Marc Mayer i Olivé

Giovanna CICALA, *Instrumentum domesticum inscriptum proveniente da Asculum e dal suo territorio* (Biblioteca di studi antichi 91), Pisa, Roma, Fabrizio Serra editore, 2010, 437 pp., ISBN: 978-88-6227-180-6

La tesi de doctorat de G. Cicala és a l'origen d'aquest volum que recull l'*instrumentum inscriptum* de l'actual Ascoli Piceno i del seu territori, dintre del marc dels estudis sobre el *Picenum* duts a terme per la Universitat de Pisa.

Es recullen en aquest volum els materials de terrissa, vidre, pedres dures i precioses i metàl·lics que porten inscripcions, trobats en el territori. Amb excepció dels segells anforaris rodís i els materials latericis que seran objecte d'un treball per part de S.M. Marengo, i de les *glandes plumbeae inscriptae* que havien estat objecte de treballs anteriors que han estat recollits i revisats posteriorment per U. Laffi.

El treball de catalogació no és minso, car són moltes les col·leccions públiques i privades que custodien materials d'aquesta mena en la zona. Cal destacar el rigor metodològic amb què ha estat establert el catàleg i la precisió amb la qual han estat presentats aquests criteris en començar l'estudi.

Una aproximació històrica a la constitució de les col·leccions resultava indispensable i ha estat feta amb la cura i erudició necessàries.

Els segells i grafit, o millor esgrafiats, sobre ceràmica de vernís negre són el primer dels materials estudiats i comprenen un catàleg de 27 ítems. Segueix el realitzat sobre *terra sigillata* itàlica, 28-66; les marques amfòriques són el repertori següent, 67-69, destaquem els taps d'àmfora, 70-88, amb

exemplars molt interessants com els núms. 70-71, on es llegeix *A P R O D*. A la ceràmica comuna corresponen els núms. 89-90. Els segells o grafit sobre llànties són molt més abundosos, 91-174, i constitueixen una de les parts més importants del catàleg amb una excel·lent contextualització i estudi de la dispersió. Una marca sobre llàntia falsa 175 i un poc comú segell de ceràmica, 177, que mereixen un estudi particular.

Els *signacula* de bronze, 178-189, són un element primordial per a l'estudi social d'un territori i l'atenció de G. Cicala ens els fa a mans amb deteniment i cura, recollint també les notícies dels avui perduts. Les marques sobre lingots de plom són un indicatiu econòmic gens menyspreable i el territori n'ha proporcionat dos exemplars, 190-191. Un elenc del material no retrobat de la col·lecció cívica d'Ascoli Piceno i del territori clouen el treball d'anàlisi i recopilació, que és seguit per unes reflexions conclusives, amb una abundosa i completa bibliografia final.

La presentació del treball és excel·lent, encara que les fotografies, segurament per raons tècniques, resulten en molts casos difícils de llegir o pràcticament poc visibles. En canvi, els dibuixos són d'una gran fidelitat i claredat. En algun cas les figures no es corresponen amb la remissió que en fa el text, però la proximitat fa que sigui una qüestió que es pot resoldre fàcilment.